

dr hab. Katarzyna Wojan, prof. ucz.
Uniwersytet Gdański
Instytut Skandynawistyki i Fennistyki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kingi Ciał
pt. *Reprezentacje rodziny we współczesnych fińskich oraz polskich seriach książek
obrazkowych dla dzieci*

Rozprawa doktorska pt. *Reprezentacje rodziny we współczesnych fińskich oraz polskich seriach książek obrazkowych dla dzieci* autorstwa mgr Kingi Ciał została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Bolesława Mrozewicza, profesora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, oraz dr Victorii Kamasy jako promotora pomocniczego. Napisana została w języku polskim i liczy łącznie 232 karty jednostronnie zadrukowane, w tym 229 kart rozprawy właściwej i 4 początkowe karty nłb. (tj. tytułowa, oświadczenie, dwie niepełne strony wypowiedzi o innym charakterze); jest bogato ilustrowana: 6 tabelami, 40 wykresami i 34 kolorowymi rysunkami. Praca ma prawidłową strukturę oraz dobrze zachowane proporcje podziału treści. Składa się z: *Spisu treści* (k. 1–2), krótkiego *Wstępu* (niewyróżnionego w spisie treści) (k. 3–4), sześciu rozdziałów przejrzystie podzielonych na szczegółowe podrozdziały oraz jednostki mniejsze (sekcje), z czego pięć to rozdziały zasadnicze rozprawy (k. 5–106), zaś szósty – końcowy – ma charakter podsumowania i nosi tytuł *Wnioski* (k. 107–201). Część ostatnią tworzą trzy spisy porządkowe: tabel (k. 202), wykresów i rysunków (k. 203–206), bibliografia załącznikowa wykorzystanej literatury przedmiotu (k. 207–218), odrębny wykaz źródeł nazwany przez Autorkę *Materiałem badawczym* (k. 219–221), a także *Aneks* w postaci dwóch załączników istotnych formalnie: *Opisu korpusów* (k. 222–224) oraz *Arkusza obserwacji* (k. 225–229). Po karcie tytułowej zamieszczone zostały: *Oświadczenie* Doktorantki z podpisem odręcznym, a następnie *Podziękowania* – dodatkowe treści honoryfikatywne, tj. osobiste podziękowania skierowane do wielu osób z Polski, Finlandii i Wielkiej Brytanii, które udzieliły Doktorantce wsparcia naukowego, rodzinnego, przyjacielskiego itp., co dobrze świadczy o kulturze akademickiej młodej Badaczki. Wzruszający w podziękowaniach jest element zdradzający Jej doświadczenie „twórczego” macierzyństwa.

Praca ma charakter wieloaspektowy, gdyż łączy ujęcia z różnych dyscyplin. Cechuje ją synergizm, co stanowi o jej walorze. Zawiera rzetelne opracowanie tytułowego zagadnienia

drogą analizy (również w diachronii) i naukowej interpretacji aktualnych kwestii związanych z konceptem RODZINA w aspektach: kulturoznawczym, literaturoznawczym, językoznawczym, a także – w określonej mierze – socjologicznym i psychologicznym (psychospołecznym), antropologicznym oraz pedagogicznym, a nawet – częściowo czy raczej przyczynkarsko – prawnym (konfrontacja zapisów w ustawach zasadniczych danych państw). Przedłożona do oceny rozprawa zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym nie budzi moich zastrzeżeń; zaleca się intelektualną i narracyjną spójnością. Koncepcja rozprawy została bardzo dobrze przemyślana, refleksja naukowa znakomicie opisana, szczegółowe wyniki badań właściwie przedstawione i zinterpretowane, cel podjęcia badań, jak też sam opis materiału oraz przyjęta optyka metod zostały bardzo dobrze uzasadnione.

Wywód jest prowadzony w sposób logiczny, sprawny, przejrzysty, komunikatywny, kończy się odpowiednimi, konstruktywnymi wnioskami badawczymi, zawiera też warstwę postulatyczną. Poszczególne rozdziały zwieńczone są trafnymi konkluzjami. Praca posiada wiele walorów poznawczych. Wnosi nowe wartości do nauki, a uzyskane wyniki badań mogą być wykorzystywane w dydaktyce akademickiej. Jak dotąd, nie powstało zbyt wiele prac w zakresie komparatystyki lingwokulturowej, w których dokonywana byłaby różnoaspektowa analiza porównawcza obrazów rodziny rekonstruowanych na materiale ikonicznym przeznaczonym do odbioru przez małe dzieci. W tym obszarze badania przeprowadzone przez mgr Kingę Cias są w pełni nowatorskie. Cenne jest tu sprofilowanie polsko-fińskie i otwarcie na szerszą konfigurację językową.

W wymiarze metodologicznym praca zaleca się analizą językową uwzględniającą nowoczesne badania korpusowe i wyzyskującą konteksty historyczno-kulturowe. Multimodalna konfrontatywna analiza językowa, a ściślej: analiza porównawcza dyskursów, ujawnia zachowania językowe reprezentantów danych społeczeństw w ich idiomach kulturowych, nadto odsłania odzwierciedlające się w języku współczesnym – w sytuacjach komunikacyjnych, jak też w samej materii językowej, tj. leksyce i kolokacjach – modele relacji rodzinnych i społecznych w danym gorscie kulturowym; modele relacji będących emanacją różnych wyspecyfikowanych wersji kultur kręgu europejskiego, zakorzenionych w odmiennych tradycjach i odrębnym dziedzictwie mitologicznym, literackim i in. Mimo oczywistych różnic, w tym na gruncie językowym (indoeuropejskość kontra ugrofińskość), obie społeczności (trwałe wspólnoty narodowe), tj. polskie i fińskie, łączyły w przeszłości podobne doświadczenia historyczne, a także wartości chrześcijańskie. Również ich mocnym spoiwem była rodzina, tj. rodzina jako model społeczeństwa oraz fundament tożsamości. Doktorantka weryfikuje w swej pracy postrzeganie (świadomość) „urządzenia” rodziny

(komórki społeczeństwa) przez współczesne zbiorowości i to w nowych (globalizacyjnych) uwarunkowaniach życia – można obrazowo powiedzieć: w akceleratorze kulturowym. Na podstawie obranego korpusu tekstów i skorelowanej z nimi ikonografii mgr Kinga Cias dochodzi do miarodajnych wniosków; sięgnięcie po metodę analityki korpusowej umożliwia – w mojej opinii – obiektywizację konstatacji badawczych. Co ciekawe, za pomocą naukowego aparatu metodologicznego Doktorantka potwierdza obserwacje i luźne spostrzeżenia dokonywane na gruncie nienaukowym („naiwnym”) przez osoby np. dwujęzyczne funkcjonujące w przestrzeni zderzania się tych dwóch konkretnych kultur i dynamicznego ich fragmentowania. Już we wstępie do rozprawy, formułując cel badawczy, Autorka stawia dwa zasadnicze pytania: „Jakie są podobieństwa i różnice w wizualnych i werbalnych reprezentacjach rodziny między polskimi i fińskimi książkami obrazkowymi? Kto jest członkiem rodziny?” (k. 4). Intrygująca z punktu widzenia komparatystyki kulturowej jest zwłaszcza kwestia druga.

Na docenienie zasługuje zachowanie przez Autorkę dystansu badawczego, który obejmuje wszystkie przedstawiane w rozprawie aspekty deskrypcji, analizy, interpretacji, syntezy i konkluzji – nie ujawnia Ona swych osobistych zapatrywań ani tym bardziej emocji, a mimo zadeklarowanego we wstępie „podejścia krytyczno-społecznego” (k. 4) daleka jest od wartościowania zjawisk społeczno-kulturowych i idiomów macierzystych. Nie znajdziemy też w pracy elementów afirmatywnych. (Pokusa wartościowania przy prezentowaniu pełni problematyki wydaje się spora.) Umiejętnie, bezstronnie, w zrównoważeniu i zdystansowaniu mgr Cias prezentuje szereg kwestii „wrażliwych”, obecnie dynamizujących i mutujących znaczenia. Działania badawcze mgr Kingi Cias pozostają w zgodzie z Tacytowską maksymą *sine ira et studio*.

Przejdę do omówienia szczegółowego rozprawy.

Rozdział I, zatytułowany *Definicja rodziny* (k. 6–21), skupia się na różnych ujęciach rodziny i jej rozmaitych układach, także w świetle prawodawstwa obowiązującego w danym kraju. Istotne są tu porównania zapisów dotyczących statusu rodziny w obu konstytucjach. Umiejętnie poruszana jest tu również problematyka cywilizacyjnie usankcjonowanej obecności rodziny w nauczaniu społecznym i katechizacji głównych Kościołów w Polsce i Finlandii. W swej procedurze badawczej mgr Cias formułuje w kategoriach działań „operacyjną definicję rodziny”, nie atomizując – w ślad za zachodnioeuropejskimi socjologami – terminów i określeń pochodnych związanych z rozpatrywanym konceptem RODZINY. Wprowadza dwa kardynalne pojęcia uogólniające: „tradycyjną rodzinę” oraz „alternatywne formy życia rodzinnego” (k. 21), którymi będzie się posługiwać w swoich

rozważaniach. Dychotomia ta czyni rozważania przejrzystymi. Ponadto Badaczka ma świadomość zmiennej (postaw, zjawisk itp.).

W rozdziale II pt. *Książka obrazkowa* (k. 22–59) Doktorantka nie tylko definiuje książkę obrazkową, ale też dokonuje syntetycznej typologii gatunku (przeгляд). Przedstawiając podziały genologiczne przyjęte przez fińskich uczonych, polskie przekłady terminów-nazw wyodrębnianych typów i podtypów książek obrazkowych opatruje fińskimi terminami wyjściowymi. W kanonicznej formie pozostawia nieprzekładalne terminy fińskojęzyczne i stosuje objaśnienia. Tym samym wskazuje na „obcość” w przekładzie i podkreśla różnice w genologii tekstów. Przybliża też współczesne kierunki badań nad książką obrazkową w danych krajach – ze znanstwem referuje różne ujęcia, cele i metody. Dostrzega biblioterapeutyczną rolę omawianego gatunku.

Odnosnie do przedstawionej typologii wydawnictw miałabym drobną uwagę formalną dotyczącą określenia „wielojęzyczne książki obrazkowe”, za które Autorka skłonna jest uznawać „zarówno nienarracyjne, np. słowniki obrazkowe, jak i narracyjne, zawierające historię opowiedzianą w minimum dwóch językach” (k. 36), a mianowicie taką: z reguły przyjmuje się podział na dwujęzyczne i wielojęzyczne publikacje (np. słowniki) – wiele to „wielka liczba, ilość czegoś lub kogoś” (SJP), czyli co najmniej trzy, a nie dwa.

Rozdział III zatytułowany jest *Historia i terażniejszość książki obrazkowej* (k. 60–85). Autorka przedstawia różne etapy rozwoju tego popularnego gatunku. Uwagę poświęca też ich recepcji, zestawiając dwa różne rynki wydawnicze: polski i fiński. Wskazuje na nowe technologie obecne w czytelnictwie dziecięcym, takie jak np. popularne i wygodne aplikacje.

W rozdziale IV *Metodologia* (k. 86–106) Autorka naświetla podstawowy aparat pojęciowo-metodologiczny, a następnie syntetyzuje założone kroki badawcze. Mgr Ciał wybiera niekontrowersyjne terminy, takie jak np. „światopogląd” w miejsce nacechowanego terminu „ideologia”. W swych badaniach czerpie – jak zaznacza – z humanistyki cyfrowej oraz krytycznej analizy dyskursu (k. 88). Odślania swoją kompetencję w posługiwaniu się najnowszymi metodami i narzędziami. Praca badawcza oparta jest zatem na nowoczesnym warsztacie wspomagany przez inżynierię (zastosowanie odpowiednich oprogramowań). Wykorzystanie uzysku językoznawstwa korpusowego umożliwia – co przyznaje Doktorantka – obiektywizację rezultatów („zmniejszenie poziomu stronniczości uzyskanych wyników”, k. 88), m.in. poprzez analizę konkordancji. Korpus Badaczka postrzega multimodalnie. Opisuje zwięźle kryteria doboru i filtrowania materiału faktograficznego (tekstów książek). Omawia też elementy brane pod uwagę w analizie kwalitatywnej zebranego materiału. Pokazuje złożoność i wieloetapowość wdrożonego procesu analizy korpusowej, który zwięźlony

zostaje – po uzyskaniu obiektywnych danych z obu konfrontowanych korpusów – kognitywną rekonstrukcją reprezentacji rodziny w kanonie książek obrazkowych dla dzieci fińskich i polskich.

Otrzymane rezultaty badań ilościowych i jakościowych mgr Kinga Ciaś szczegółowo opisuje w piątym rozdziale rozprawy pod nazwą ogólną *Wyniki* (k. 107–193). Wychodzi od opisu korpusów i ewaluacji serii wydawniczych. Dokonuje analitycznego omówienia „przedstawień członków rodziny o najczęstszej reprezentacji, a także panujących między nimi relacji” (cyt., k. 107), wizualizując wywód diagramami i rysunkami. Kolejnym elementem dociekań jest zbadanie relacji słowo–obraz oraz opis wyników tej analizy. Przeprowadzona analiza konfrontatywna reprezentacji poszczególnych – najbliższych oraz dalszych – członków rodziny stanowi spektakularną część rozważań. Analiza językowa jest wartka, sprawna i przede wszystkim niezwykle interesująca zarówno dla językoznawców fennistów, jak i kulturologów czy też pedagogów. Doktorantka wyciąga szereg ważnych wniosków, dokonując konfrontacji i kontrastowania przedstawień rodziny w literaturze polskiej i fińskiej obranego gatunku. Ujawnia zarówno zbieżności, jak i różnice w sposobie współczesnego społecznego i kulturowego postrzegania rodziny – konfrontuje odmalowujące się w ikonotekstach książek współczesne modele rodziny, aktywne role ich członków, tworzy językowo-kulturowe obrazy tych relacji. Zwraca uwagę bogactwo wypreparowanego materiału językowego i jego interpretacja. Ukazane są operatywne różnice kulturowe w postrzeganiu najbliższych osób w rodzinie (role, autorytet, uczucia itd.), relacji rodzinnych (opieka, kontakty, zachowania, aksjologia), a także w wychowaniu najmłodszych pokoleń (podejmowanie określonych tematów, rozwiązywanie problemów emocjonalnych, kształtowanie postaw, światopoglądu, kwestie istnienia/nieistnienia konwersacyjnego tabu itd.). Dzięki tym badaniom dowiadujemy się na temat propedeutyki psychologii rozwoju rodziny i człowieka w skontrastowaniu kulturowym. Analiza międzyjęzykowa dyskursów daje obraz zachowań społecznych uobecniających się w danej przestrzeni kulturowej, bądź – w niektórych wypadkach – luk kulturowych (brak odpowiedników tych zachowań). Zachowania językowe są sprzężone z zachowaniami kulturowymi, co potwierdziły przeprowadzone badania. Multimodalna analiza dyskursu ujawnia zbieżności/rozbieżności w postrzeganiu otaczającego świata przez reprezentantów danej kultury w rozczłonkowaniu generacyjnym.

Zwięzły rozdział VI *Wnioski* – jak wskazuje nazwa – stanowi podsumowanie badań; zawiera też szereg interpretacji zachowań dziecięcych reprezentowanych w książkach. Autorka dochodzi do ważnego wniosku na temat definicyjnego zróżnicowania pojęcia

„rodziny” pomiędzy korpusami i tekstami książek. Ukazuje nieprzystawalność zbiorów komponentów konstruowanej definicji. Na koniec stwierdza otwartość badań. Jest to dojrzała postawa badawcza.

Przejdę do sumarycznej oceny merytorycznej pracy.

Recenzowana rozprawa stanowi połączenie kwestii teoretycznych (raczej o dużym stopniu ogólności) i wnikliwych analiz materiałowych. Wymagało to od Doktorantki dobrego przygotowania teoretycznego, zdolności samodzielnego wyzyskiwania oraz analizowania istniejących koncepcji naukowych i metod badawczych, przyjęcia właściwej metodyki pracy badawczej, dobrego zaznajomienia z humanistyką cyfrową, a także – co niezwykle cenne – umiejętności logicznego wnioskowania. Rozważania oparte są na przestudiowanej bogatej literaturze przedmiotu, zawierają również stosowne komentarze autorskie i konkluzje. Mgr Kinga Ciaś posiada znakomite umiejętności interpretacyjno-inferencyjne. Dostrzega potrzebę prowadzenia dalszych badań, także na materiale innych języków (m.in. szwedzkiego). Ponadto ujawniła Ona naukową pasję i filologiczną dociekliwość.

Rozprawa Pani mgr Kingi Ciaś jest spójna, uporządkowana, przejrzysta, merytorycznie solidna, tok prowadzonego wywodu jest logiczny, prawidłowy. Doktorantka udowodniła tezy postawione na początku rozprawy, zastosowała nowoczesny aparat metodologiczno-pojęciowy, wywód zezemplifikowała dostateczną liczbą przykładów i wizualizacjami. Przyjęta optyka oraz sposób przeprowadzenia badań analitycznych i kwantyfikatywnych nie budzą moich zastrzeżeń.

Ogólnie stwierdzam, iż Pani mgr Kinga Ciaś wykazała się bardzo dobrą umiejętnością redagowania prac naukowych. Obudowa rozprawy (bibliografia, przypisy, wykazy, ilustracje, zestawienia itd.) nie budzi zastrzeżeń. Praca została bardzo starannie przygotowana pod względem techniczno-redakcyjnym. Język rozprawy jest znakomity, spełnia wszystkie kryteria stylu naukowego. Jest bogaty w leksykę i frazeologię naukową, terminologię specjalistyczną, pod względem gramatycznym i składniowo-logicznym poprawny.

Reasumując: zarówno trud badawczy, jakiego podjęła się Pani mgr Kinga Ciaś, jak również uzyskany przez Nią ważki rezultat w postaci przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej, zatytułowanej *Reprezentacje rodziny we współczesnych fińskich oraz polskich seriach książek obrazkowych dla dzieci*, oceniam bardzo wysoko. Badaczka zaprezentowała tu cenne, wręcz wzorowe umiejętności warsztatowe oraz podejście analityczne.

Doceniam wkład naukowy Doktorantki w rozwój fennistyki polskiej oraz polskiej komparatystyki lingwokulturowej. Praca stanowi bogate źródło materiału leksykalnego dla przyszłych opracowań również w aspekcie translatorycznym.

Uważam za pożądaną publikację rozprawy z podziałem na część teoretyczno-metodologiczną oraz materiałową. Przyszła publikacja niewątpliwie stanie się ważną pomocą dydaktyczną w audytorium akademickim. W mojej opinii przedłożona dysertacja jest ważnym komparatystycznym studium badawczym, wartościowym poznawczo.

W świetle powyższego stwierdzam, iż oceniana przeze mnie rozprawa doktorska odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki mającego zastosowanie w sprawie w związku z art. 175 ust. 1 Przepisów wprowadzających ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z 3.7.2018 r. (Dz. U. 2018 r. poz. 1669).

Wnoszę o dopuszczenie mgr Kingi Ciał do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska z naddatkiem spełnia wymogi stawiane tego typu pracom naukowym. Wnoszę zatem o jej wyróżnienie. W mojej opinii zaprezentowany w dysertacji poziom merytoryczny jest wysoki. Zastosowane metody badawcze cechują się oryginalnością. Praca jest nowatorska.

dr hab. Katarzyna Wojan

profesor Uniwersytetu Gdańskiego